

Marija Ristivojević¹

Institut za etnologiju i antropologiju

Filozofski fakultet

Univerzitet u Beogradu

MUZIKA I LOKALNI IDENTITET^{*} **FESTIVAL KULTURE MLADIH SRBIJE KAO** **IDENTITETSKO OBELEŽJE KNJAŽEVCA**

Apstrakt: Antropološko sagledavanje muzike kao kulturnog fenomena podrazumeva analizu značenja koja nastaju u sadejstvu sa određenim kulturnim kontekstom u okviru kojeg se muzika kreira i praktikuje. Takvo razumevanje muzike je dovelo do brojnih analiza koje su pokazale u kojoj meri ovaj fenomen utiče na formiranje identiteta, bilo da je reč o individualnim, grupnim, lokalnim, globalnim. Rad predstavlja analizu uticaja muzike na kreiranje lokalnog identiteta na primeru *Festivala kulture mladih Srbije* koji se održava u Knjaževcu. Cilj istraživanja jeste da pokaže šta jedna lokalna manifestacija poput ove znači lokalnom stanovništvu, u kojoj meri festivalska muzika predstavlja sredstvo identifikacije, kao i na koji način utiče na formiranje predstave o gradu.

Ključne reči: muzika, lokalni identitet, grad, antropologija, *Festival kulture mladih Srbije*, Knjaževac

Uvod

Muzika i kultura predstavljaju međusobno snažno i duboko isprepletane koncepte koji jedan drugog formiraju. Antropološka teorija muziku tretira kao kulturni fenomen što između ostalog znači i istraživanje njihovog međusobnog uticaja (muziku sagledava isključivo u određenom sociokulturnom kontekstu), ali i uticaja koji muzika ima na percepciju kulture, društva, pa i pojedinih mesta, gradova. Konstruisanje predstava o nekom prostoru ili kulturnoj sredini kroz muzičke prakse ukazuje na moć koju muzika poseduje i kojom utiče na našu svakodnevicu neprekidno iznova konstruišući identitete, bilo da su oni individualni, grupni, lokalni, etnički. Odnos muzike i lokalnog identiteta predstavlja složen dvosmerni proces prilikom kojeg se konstruišu značenja

¹ mristico@f.bg.ac.rs

muzike, ali i lokalnog identiteta. Shodno temi ovog rada, fokus istraživanja je postavljen na ispitivanje uticaja koji muzika ostvaruje u procesu formiranja i oblikovanja kulturnih identiteta, u ovom slučaju konkretno lokalnog, gradskog identiteta.

Primer na kojem se analiza zasniva jeste *Festival kulture mladih Srbije* koji se jednom godišnje održava u Knjaževcu. S obzirom na činjenicu da je festival zašao u petu deceniju svog postojanja, moglo bi se reći da predstavlja tradicionalnu gradsku manifestaciju, što ga ujedno i čini pogodnim primerom za ispitivanje odnosa muzike i lokalnog identiteta. Ključna pitanja koja se u radu postavljaju jesu šta sve jedan višedecenijski festival poput ovog predstavlja za lokalno stanovništvo, te u kojoj meri se muzika može posmatrati kao sredstvo identifikacije i prezentacije određene slike grada.

Materijal za analizu čine polustrukturirani intervjui sa lokalnim stanovništvom koji su se odvijali tokom jula 2014. godine u Knjaževcu². Na samom početku istraživanja došlo je do odstupanja od prvobitnog plana svakodnevne posete festivalu budući da je ove godine, usled tehničkih problema, festival promenio datum svog održavanja (obično se održava u prvoj polovini jula, dok je ovaj put bio zakazan za početak avgusta). Samim tim je i kategorija informanata morala biti prilagođena budući da nije bilo moguće nasumično razgovarati sa posetiocima tokom samog festivala.

O festivalu

Festival kulture mladih Srbije (u daljem tekstu Festival) je manifestacija koja je u početku zamišljena i organizovana kao multikulturna smotra studenata³. Tokom vremena naziv festivala se menjao u više navrata (*Muzičke igre studenata Srbije*, *Umetničke igre omladine i studenata Srbije*) što je odražavalo i sam karakter manifestacije, koji je najpre bio namenjen studentima, da bi se potom ciljna grupa proširila na studente i omladinu, a naposljetku bila usvojena opštija kategorija mladih. Početkom sedamdesetih godina festival biva preimenovan u *Festival kulture mladih Srbije* što je naziv koji je ostao do danas. Do 1984. godine ova manifestacija je bila takmičarskog karaktera, a mladi su se nadmetali u muzici, poeziji, pozorišnoj igri, kao i umetničkoj foto-

² U realizaciji ovog terenskog istraživanja svesrdnu pomoć sam dobila od studenata treće godine Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Milice Basorović, Nine Zdravković, Jelene Čuković i Nikole Bogdanovića, na čemu sam im najtoplije zahvalna.

³ Više o samom festivalu videti na internet stranici Doma kulture Knjaževca http://www.dkknjazevac.net/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=68, na internet stranici festivala <http://www.festivalkulture.com/>, kao i fejsbuk stranici <https://sr-rs.facebook.com/festivalkulture>.

grafiji. Uobičajeni period održavanja festivala, kao što sam već pomenula, jeste početak jula i u trajanju od pet do sedam dana. Osnovna karakteristika ove manifestacije, koja je čini drugačijom u odnosu na druge sličnog tipa, jeste pružanje šanse mladim, neafirmisanim umetnicima da svoj talenat pokažu široj publici. Međutim, sudeći prema listi učesnika festivala, kada je muzički program u pitanju poslednjih nekoliko godina kao da je došlo do promene u samoj koncepciji festivala jer se za učesnike pozivaju već ostvareni i poznati izvođači i bendovi (*Riblja čorba*, Vlatko Stefanovski, Toni Cetinski i dr.) verovatno sa ciljem obezbeđivanja što većeg broja posetilaca.

Festival kulture mladih Srbije kao simbol grada

Kako bi bilo moguće ispitati predstave koje stanovnici Knjaževca imaju o festivalu, bilo je neophodno sprovesti istraživanje u samom gradu. Tokom boravka na terenu u julu 2014. godine, vođeni su polustrukturirani intervjui sa lokalnim stanovništvom različite starosne dobi (od pripadnika starije generacije i ujedno nekadašnjih učesnika festivala do mladih koji danas posećuju festival), ali i različite profesije. Naime, krug ispitanika je obuhvatio organizatore festivala, predstavnike medija, turističke organizacije kao i osobe koje festival posećuju isključivo kao publika. Takva vrsta šarolikog sastava informanata za cilj je imala sagledavanje festivala sa što više različitih strana kako bi se dobila što celovitija slika ispitivane manifestacije.

Intervjui su bili organizovani oko nekoliko grupa pitanja koja su za cilj imala sagledavanje festivala i njegovog značaja iz ugla lokalnog stanovništva. Prva grupa pitanja je bila opšteg karaktera i odnosila se na informacije o posećenosti festivala, razloge zbog kojih se na festival ide ili ne, kao i koje su, prema njihovom mišljenju, dobre i loše strane održavanja jedne ovakve manifestacije. Druga grupa pitanja ticala se sagledavanja festivala kroz dijahronu perspektivu, odnosno komparaciju festivala nekada i sada kako bi se uočile eventualne promene nastale tokom pet decenija održavanja manifestacije. Treća grupa pitanja za cilj je imala ispitivanje značaja festivala za same njegove posetioce, kao i poređenje sa drugim manifestacijama karakterističnim za sam grad i okolinu.

Predstave o festivalu

Kako bi odnos između muzike i lokalnog identiteta mogao biti sagledan, neophodno je analizu započeti utvrđivanjem značenja koja *Festival kulture mladih Srbije* ima za stanovnike Knjaževca. Jedan od osnovnih zadataka je bio uočiti da li se ova manifestacija percipira kao značajna u lokalnom diskursu, kao i zašto je to tako. Miroslava Lukić Krstanović smatra da se muzički festivali mogu posmatrati kao "refleksija i kreacija društva" (Lukić Krstanović

2005, 239). Upravo iz tog razloga lokalne manifestacije poput ove mogu dosta toga da kažu o samoj zajednici i vrednostima koje pripadnici te zajednice međusobno dele. Međutim, trebalo bi istaći da se i takva viđenja mogu razlikovati, te da ne postoji jedno viđenje festivala, već da svaki pripadnik zajednice festival posmatra iz sopstvenog ugla. Takve predstave se mogu podudarati, ali i razlikovati. Pojedinci mogu smatrati ovaj festival najvažnijom gradskom manifestacijom, dok neki drugi, pak, u njemu ne moraju nužno da vide ništa više od prilike da se zabave.

Svi ispitanici, bez obzira na generacijsku i profesionalnu pripadnost, smatraju da je festival izuzetno značajna gradska manifestacija koju rado posećuju i za koju bi voleli da nastavi da se održava.

"To je jedna od onako nabitnijih kulturnih dešavanja u gradu. Ja ne znam Knjaževčanina koji nije prisustvovao makar jedno veče, ako ne i svako".

Deo ispitanika važnost i značaj festivala smešta na širu ravan te ovu manifestaciju vidi kao način prezentacije grada, gradske tradicije koja je namenjena ne samo lokalnoj publici već i posetiocima iz čitave Srbije. U takvoj vrsti odgovora je moguće uočiti međusobni odnos između festivala kao svojevrsnog kulturnog fenomena i formiranja gradskog identiteta. S jedne strane, slika grada Knjaževca je svesno građena kroz organizaciju festivala i njegovo očuvanje tokom pedeset i tri godine postojanja (Knjaževac kao urbano mesto u kojem se velika pažnja posvećuje mladima kojima je ovaj festival prvenstveno i namenjen), dok s druge strane iskustvo života u Knjaževcu utiču na formiranje predstave o ovoj manifestaciji (želja stanovnika da FKMS bude kulturni potencijal grada i okoline).

"Sam Festival možemo da kažemo na neki način predstavlja i odražava taj neki kulturni domen opštine Knjaževac i ima najdužu tradiciju. Ove godine se održava po 54. put, čini mi se i u suštini okuplja mlade ljude iz cele Srbije, što je odličan način da se izvrši promocija naših potencijala".

"Festival kulture mladih Srbije je iz mog ugla gledanja jedna od najvažnijih manifestacija koje se održavaju u ovoj zemlji. To mogu da potkrepim recimo njegovim trajanjem, poluvekovnim, i više od poluvekovnog, a i time da je on bio polazna stanica za mnoge umetnike kojima se danas ponosi ova zemlja. Znači, Festival kulture mladih Srbije je jedna manifestacija koja zaslužuje daleko veću pažnju nego što je sada ima u kulturi ove zemlje".

Festival nekad i sad

Grupa pitanja koja se odnosila na komparaciju dveju perspektiva nekad i sad za cilj je imala trasiranje eventualnih promena koje su nastajale u koncep-

ciji samog festivala tokom njegovog trajanja, a u skladu sa promenama u kulturnoj, društvenoj, ekonomskoj i političkoj sferi. Informanti koji pripadaju starijoj generaciji (preko 40 godina) i koji duže pamte festival, bez razlike ističu promenu u načinu organizacije, ali i opšte ideje festivala. Takve tvrdnje su obojene negativnim odnosom prema festivalu od devedesetih godina pa do danas. Ta decenija se, usled političkog, društvenog i ekonomskog sunovrata čitave zemlje, smatra periodom lošim po sam festival, odnosno po njegov sadržaj.

"Taj festival je, ja mislim, najviše izgubio onih devedesetih i mislim da je najviše izgubio svojom programskom koncepcijom, odnosno Savetom koji se nije menjao...valjda pedeset godina...i tu su bili ljudi koji su izgubili prvo kompas i kontakt sa realnošću, nije bilo mladih ljudi koji su mogli da donesu svežinu tome (...). S tim da sam ja sasvim sigurna, a dobrim delom sam i kao mlada osoba devedesetih imala prilike da ne samo u Beogradu, nego i drugim mestima, vidim da naša generacija ima šta da pokaže i za mene je taj Festival...ja sam u šali odmah rekla da je Festival nekulture mladih Srbije, jer devedesetih godina je izgubio smisao zato što on nije bio reprezent kulture mladih Srbije".

Glavni uzrok erozije kvaliteta festivala, prema mišljenju ispitanika, jeste finansijski momenat koji se direktno odražavao na mogućnost odabira učesnika, kao i dužine njihovog boravka u samom gradu, te dobre atmosfere koja je usled toga izostajala. Nedostatak novčanih sredstava je takođe uticao i na medijsku praćenost i uopšte prisutnost što je dalje dovelo do toga da se o festivalu sve manje izveštavalo, te je usled toga za posetioce van Knjaževca, festival bivao sve manje vidljiv.

"Naravno došle su devedesete i onda je sve to krenulo nagore i usled finansija, zbog svega, to sve znate. Možda je to trenutak kad počinje da opada jer, ja se sećam, kao mala, Festival pamtim po tome, nekih osamdesetih, to je bilo sedamdesetih, osamdesetih, to je bilo onako, naj...Tad je Festival bio najmoćniji da tako kažem. Da su se mladi iz cele Jugoslavije, a možda i šire skupili i bili u Knjaževcu nedelju dana. Svi su tu i tu se nešto po gradu divlja, grafiti, i razne tako su imali prateće te...i to je bilo divno. Sada to nije...znači od devedesetih sada učesnici dođu, odrade to, svoj neki nastup i vraćaju se kućama, iz finansijskih razloga".

Izmenjena koncepcija festivala, odnosno, prema rečima nekih od ispitanika, njegova estradizacija je nešto što je umnogome promenilo prvobitni karakter i zamisao ove manifestacije. Ta promena je dovela u pitanje i autentičnost ovog festivala jer je jedna od njegovih osnovnih karakteristika bila mogućnost promocije mladih neafirmisanih umetnika pred širim auditorijumom. Estradizacija festivala se zapravo odnosila na sve veći broj učesnika koji su već bili afirmisane zvezde, bilo da je reč o rok ili narodnoj muzici. Komentari pojedini

nih sagovornika ukazuju na to da se dovođenjem poznatih izvođača na festival gubi njegov smisao i da postaje nemoguće razlikovati ga od sličnih manifestacija koje se organizuju po Srbiji.

"Festival je poslednje dve godine postao, 'ajd da kažem, estradni. Jer njima je važnije da dođu umetnici koji su već afirmisani, pa čak ne mogu da upotrebim ni reč umetnici, nego dolaze ljudi koji su poznati u tom, ne znam, estradnom svetu. Neki od njih zaista zavređuje epitet umetnik, ali neki i ne. I žao mi je što je tako i žao mi je što je festival sebi dozvolio da mu važnija bude estrada nego kvalitet, jer gde ćemo promovisati mlade umetnike, kako ćemo njima pružiti šansu".

Rokenrol kao zvuk Knjaževca

Moti Regev smatra da je rokenrol moguće posmatrati i kao lokalni autentični fenomen (pored njegove globalne odlike), ali da je tada analizu potrebno usmeriti ne ka rokenrolu u muzičkom smislu, već prema *značenjima* koja taj fenomen u sadejstvu sa određenom sredinom generiše (Regev 1992,1). Prilikom usvajanja do tada nepoznate kulturne prakse, svaka lokalna sredina produkuje značenja kojima tu praksu definiše u lokalnim okvirima, zatim prema kojoj se na osnovu njih odnosi (bilo da je reč o nipodaštavanju, zdušnom prihvatanju, ravnodušnosti i sl.) i naposljetku, koju svojim percepcijama i upotrebama oblikuje, prihvata ili u potpunosti odbacuje (v. Ristivojević 2013, 130-131). Značenje koje rokenrol ima unutar lokalnih sredina je važno sagledati iz razloga što ljudi uvek najpre misle i funkcionišu u okviru sebi neposrednog okruženja. Način na koji upotrebljavaju koncept rokenrola zavisi od toga na koji način je lokalna sredina prihvatila taj globalni fenomen te formirala određeni odnos prema njemu (npr. pozitivan ili negativan). Trebalo bi napomenuti da se pomenuti odnos može odnositi i na individualne doživljaje, ali posmatrano u antropološkoj perspektivi, misli se pre svega na kolektivni doživljaj, što svakako ne znači da postoji samo jedan kolektivni doživljaj rokenrola niti da je on, pak, homogene sadržine (da za sve pojedince označava isto), već da predstavlja relevantan identifikacioni marker za određenu grupu ljudi unutar proučavane kulturne sredine na osnovu koga ta grupa identifikuje same sebe, ali i kulturu i društvo u kome živi.

Veći deo ispitanika na pitanje koji bi, po njima, bio karakterističan zvuk Knjaževca, pomalo neočekivano, ističu rokenrol. Rok u tom kontekstu uvek ima pozitivnu konotaciju jer se time na neki način želi istaći aktuelnost grada, odnosno njegova sposobnost da prati trendove i predstavlja svojevrsnu urbanu sredinu čiji je rokenrol jedan od simbola.

"Pa Knjaževac ima tu rok tradiciju...Ali ja, ako me pitate koja je muzika Knjaževca ja bih rekla da je nekada bio rok...Moram da se ogradim, jer shvatam koliko god da mi se ne sviđa da je ipak to sad manjinsko stanovništvo...prosto, generacija...ja se sva-

ki put naježim kad shvatim da deca koja imaju trinaest i četrnaest godina odrastaju i pronalaze se ne znam, u muzici iz perioda kad sam ja imala deset, trinaest godina".

"Ja mislim rok. Mada sad u poslednje vreme ako slušate muziku po kafićima, onda ja mislim da je slična celoj Srbiji, da je to muzika koja najviše privlači..."

"Ja stalno tvrdim, upravo zbog tih pedeset godina i zbog silnih ljudi koji su se bavili rokenrolom, da je Knjaževac grad roknerola. Neki tvrde da nije. Nekako, neguje se rok muzika. Ono čime se ponosimo je...recimo pre par godina je organizovan Cecin koncert u gradu na koji je došlo sto ljudi i to je ono..."

Isticanje pripadnosti rokenrol identitetu, koji je danas u manjoj meri prisutan, ukazuje na značaj koji muzika ima u svakodnevnom životu i identifikaciji ispitanika. Izjasnivši se kao rokenrol fan, pojedinac ne samo da ukazuje na sopstvenu identifikaciju sa tim muzičkim i kulturnim oblikom, što u sebi nužno nosi i vrednosnu konotaciju, već tu identifikaciju proširuje, u ovom slučaju na nivo čitavog grada. Takođe, kako svaka priča o identifikaciji sadrži drugog u odnosu na kojeg se identifikacija odvija, tako i rokenrol imidž grada stoji nasuprot estradizaciji i izvođačima koji se u javnom diskursu smatraju popularnim, a pripadaju folk muzici (pomenuta slaba posećenost Cecinog koncerta u Knjaževcu) čime se zapravo ukazuje na to da je reč o ljudima koji ne slušaju folk, koji samim tim ima negativnu konotaciju. Sajmon Frit smatra da:

"Ukratko, muzika znači. Za nekog ona predstavlja najbitniji izraz ljudske kreativnosti, dok za druge simboličku afirmaciju zapadne kulturne tradicije. Drugi, pak, u svojoj muzici čuju eksplisitno poricanje tradicionalnih vrednosti: za njih muzika može značiti zvuk protesta, pobune ili čak revolucije (Mellers, Martin 1989, *Preface*)".

Nešto drugačije mišljenje se moglo čuti od jednog starijeg ispitanika koji smatra da je za Knjaževac ipak karakteristična tzv. pleh muzika, međutim, to nije bilo dominantno uverenje među kazivačima te mu samim tim nije bila posvećena veća pažnja.

"E to ti je pleh. Pleh...znaš šta je to? Trube i udarači i to...uvek se čuje i kad je festival u gradu i to je naše...svi to znaju i vole da čuju..."

Zaključak

Muzika shvaćena kao kulturni fenomen predstavlja izraz ličnog ili kolektivnog identiteta kao i vrednosti s njima povezanim (Cohen 1993, 128), te samim tim mora biti posmatrana kao važan predmet antropoloških analiza.

Korelacija između muzike i lokalnog identiteta koja je bila predmet ovog istraživanja figurira kao kompleksni proces koji neprekidno traje i generiše mnoštvo značenja u oba smera. Naime, život u određenoj sredini neminovno utiče na kreiranje određenog muzičkog izraza koji u sebi sadrži tu lokalnost, dok muzika s druge strane utiče na kreiranje predstave o nekoj lokalnoj sredini. Primer na kojem je ovaj odnos ispitivan jeste *Festival kulture mladih Srbije* u Knjaževcu. Cilj predstavljenog istraživanja se sastojao u tome da istraži i pokaže na koji način lokalno stanovništvo doživljava jednu ovakvu manifestaciju, zatim u kojoj meri muzika kao deo festivala predstavlja element identifikacije, te kako festival utiče na formiranje predstave o gradu koji dele kako sami Knjaževčani, tako i ljudi sa strane. Posle sprovedenog terenskog istraživanja koje je obuhvatilo intervju sa lokalnim stanovništvom, postalo je izvesno da ova manifestacija predstavlja vrlo bitno mesto u lokalnoj sredini i da je stanovnici Knjaževca sa ponosom ističu kao događaj od velikog značaja za identitet samog grada. Takođe, analiza je pokazala da muzika predstavlja ključni element na osnovu kojeg se gradi ne samo identitet festivala, već izražavaju pojedinačne preferencije i vrednosti, ali i na osnovu kojeg se gradi specifičan imidž grada.

Literatura:

- Cohen, Sara. 1993. Ethnography and Popular music studies. *Popular Music* 12 (2): 123-138.
- Lukić Krstanović, Miroslava. 2005. Etnografsko tumačenje publike. Exit Noise Summer Fest. *GEI SANU* 53: 239-259.
- Mellers, Wilfrid and Pete Martin. 1989. "Preface". In: *World music, politics and social change*, ed. Simon Frith, Manchester University Press.
- Regev, Motti. 1992. Israeli Rock or A Study in the Politics of 'Local Authenticity'. *Popular Music* 11:1-14.
- Ristivojević, Marija. 2013. Rokenrol kao simbolički resurs. *Etnološko-antropološke sveske* 21 (n.s.) 10: 129-142.

Primljeno: 7.11.2014.

Prihvaćeno: 19.12.2014.

Marija Ristivojević

**MUSIC AND LOCAL IDENTITY
THE FESTIVAL OF YOUTH CULTURE OF SERBIA AS AN
IDENTITY MARKER OF KNJAŽEVAC**

The anthropological consideration of music as a cultural phenomenon entails the analysis of meanings which are produced in synergy with a certain cultural context in which music is created and practiced. This understanding of music led to numerous analyses which have shown to which extent this phenomenon influences the formation of identity – be it individual, group, local or global. This paper represents an analysis of the influence of music on creating local identity, using the example of The Festival of youth culture in Knjaževac. The aim of the research is to show what an event like this means to the local population, to what extent is the music played at the festival a means of identification as well as how it influences the formation of notions about the city.

Key words: music, local identity, city, anthropology, Festival of youth culture of Serbia, Knjaževac